

na str. 100); vsekakor bi bilo zanimivo, začrtati tudi starejšo zgodovino tega izraza, ki ga zasledimo že pri Varonu. Naj omenim nadalje še zanimivo opombo o razločku med *incarnatio* in *inhumanatio* (str. 117, op. 3); o pomenu in frekventnosti besede *incunctanter* (str. 120, op. 7); o nenavadni, v antični grščini sicer nikjer izpričani sestavljenki *ἀκριδομελίτροφος* (str. 146, op. 8); o zadregi pri prevajanju besedice *reatus* (str. 172, op. 6); o neoplatonskem ozadju patriističnih pojmov učlovečenja (*ἐνυθρώπισης*) in ubožanstvenja (*θέωσις* — str. 224, op. 3); o simboliki števila osem (str. 285, op. 11); o šestih dobah in popolnosti števila šest (str. 289, op. 7, str. 291, op. 9, str. 344, op. 3). Izredno zanimiva je tudi opomba o Skotovi etimologiji imena Jeruzalem (str. 242, op. 8, in str. 243, op. 10): *Ierusalem, hoc est templum pacis* — kot da gre za hibridno grško-hebrejsko skovanko, zloženo iz grške besede *ἱερόν* in hebrejske besede *Solyma* (=mir).

Spričo pomembnega deleža, ki so ga irski misijonarji prispevali k pokristjanjenju slovenskih dežel², bi bilo primerno tudi v našem nacionalnem okviru posvetiti več pozornosti filozofiji velikega irskega misleca Iohannesa Skota. Ni namreč izključeno, da so irski misijonarji zanesli k nam tudi kako iskro njegovega duha, ki se je po raznih prepletih prebila skozi stoletja in ki morda še tli v kakem srednjeveškem rokopisu, ohranjenem na naših tleh. Takšen bi utegnil biti mariborski rokopis o simboliki števil, ki kulminira — presenetljivo — ravno v številu šest! Tudi spravljiv in human odnos irskih misijonarjev do poganskih tradicij, ki ga poučarjajo naši raziskovalci, morda v neki meri razodeva širino Skotovega duha.

K. Gantar

GAJ JULIJE CEZAR, Moji ratovi, s latinskog preveo i komentirao Ton Smerdel. Zora. Zagreb 1972.

Prvi se put kod nas pojavljuje izdanje prijevoda svih djela koja čine „Opus Caesarianum“, tj. prijevod ne samo Komentara o galskom i građanskom ratu, koji su Cezarovo djelo, već i zapisa o aleksandrijskom, afričkom i hispanskom ratu, čiji su autori najvjerojatnije oficiri, pratioci Cezarovi u njegovim ratnim pohodima. Dosad smo imali samo prijevod K. Raca: Galski i građanski rat, u izdanju Matice hrvatske, Zagreb 1897. Sadašnje izdanje „Moji ratovi“ tu prazninu ne samo popunjuje nego napokon pruža mogućnost da se Cezarov lik i njegova uloga u zbivanjima u I st. pr. n.e. potpunije osvijetli i shvati. To je sigurno jedan od razloga koji je ponukao Tona Smerdela da se prihvati ovog prijevoda. Ton Smerdel, klasični filolog koji se tako često javljao u ovom časopisu s mnogo je ljubavi i znanja prišao ovom djelu. O Cezarovu opusu u svom pogovoru kaže: „Cijeli Cezarov opus, autentičan i čitaoca uvodi u značajno povijesno razdoblje I st. pr. n.e. U toj se epohi, zahvaljujući njegovu djelu, mogu sagledati brojni događaji, politički i vojnički, a pozornica im je teritorij zemalja ondašnjeg antičkog svijeta. Zato se pred čitaocem redaju velike i male scene, krvave i katkada nerazumljive zbog ljudskih shvaćanja, ali u tim scenama kao glavno lice u drami iskrsava Cezarova ličnost sa svim svojim vrlinama i manama.....“ Upravo je u

² Prim. B. Grafenauer, *Zgodovina slovenskega naroda* 1 (Ljubljana 1964), 399; J. Pogačnik, *Zgodovina slovenskega slovstva* 1 (Maribor 1968), 11—12. R. Kolarič sicer zavrača tezo o vlogi irskih misijonarjev pri pokristjanjenju slovenskih dežel kot čisto legendo („reine Legende“, prim. *Freisinger Denkmäler*, München 1968, 68), vendar ne navaja za to nobenega resnega argumenta. Edini njegov argument je, češ da je bil tedaj najbližji irski samostan Bebbio, jugozahodno od Milana. Toda kaj pomeni takšna geografska razdalja spričo gorečnosti tedanjih misijonarjev? Ali nista prišla Kiril in Metodij celo iz trikrat bolj oddaljerega Soluna? Nasprotno, verjetno je bila dejavnost irskih misijonarjev ravno zaradi bližine tega središča celo intenzivnejša in dolgotrajnejša, kot se običajno domneva.

tome važnost ovog izdanja. Ono će čitaoca, koji možda u školi, a i kasije nije imao prilike čitati Cezarova djela u izvorniku, upoznati s nizom događaja i zbivanja i tako mu omogućiti da shvati bit i moć rimske vlasti. Ta je moć jednim dijelom bila u snazi jačega, ali i u sposobnosti da se shvati logika i zakonitost zbivanja u tadašnjem svijetu.

Cjelovitost Cezarova opusa osjeća se u kompoziciji čitavog izdanja, koje se pored prijevoda sastoji od *napomena* uz prva dva komentara, zatim *pogovora* u kojem je Ton Smerdel opisao lik Cezara kao pisca i kao političara. Slijedi *popis literature o Cezaru, bibliografija, objašnjenje kratica* i na kraju opširan tumač.

Prijevod je točan ali ne ropski, ne zamara nego se naprotiv lagano i ugodno čita. Da bi to postigao, Ton Smerdel je neke osobitosti Cezarova stila morao zamijeniti jezičnim rješenjima koja su bliža našem jeziku. Tako npr. kod Cezara nema gotovo nigdje upravnog govora. Govori pojedinih ličnosti dani su konstrukcijama akuzativa s infinitivom. U prijevodu je u takvim slučajevima pretežno upravni govor, napr.: (Gal. I 44) Ariovist odgovara Cezaru:

„Prešao sam preko Rajne ne od svoje volje nego onda kad su me Gali za to zamolili. Nisam napustio svoj dom bez nade u velike nagrade. Ja sam u Galiji okupirao onaj kraj koji su mi sami Gali darovali, a taoce su dragovoljno dali; danak ubirem prema ratnom pravu, jer ga pobjednici obično nameću pobjeđenima.”

U izvorniku ta rečenica glasi: (praedicavit) transisse Rhenum sese non sua sponte, sed rogatum et accessitum a Gallis; non sine magna spe magnisque praemiis domum propinquosque reliquisset: sedes habere in Gallia ab ipsis concessas, obsides ipsorum voluntate datos; stipendium capere iure belli, quod victores vinctis imponere consuerint.

Prevesti izjavnim rečenicama taj niz akuzativa s infinitivom bilo bi zamorno i monotono. Narativnost koju Cezar postiže ne upotrebljavajući upravni govor (i to je jedan od načina da istakne svoju objektivnost) moguće je postići sažetim latinskim konstrukcijama. U našem bi jeziku niz izjavnih rečenica odviše usporio radnju. Zato ovaj način prevođenja, tj. upravni govor, odgovara duhu hrvatskog jezika.

Iz gore navedenog odlomka može se nazreti još jedna osobina prijevoda T. Smerdela. U izvorniku cijeli je odlomak jedan rečenični period koji se sastoji od niza akuzativa s infinitivom i na kraju od jedne zavisne (uzročne) rečenice. U prijevodu period je razdijeljen na nekoliko rečenica. Na taj je način primjereno prenesena na naš jezik Cezarova jasnoća misli, njegova sažetost u izrazu i jezični sklad. Postignuto je to kraćim rečenicama, tj. jednostavnošću i nenametljivošću našeg jezičnog izraza.

Konstrukcije ablativa apsolutnog, koje veoma često nalazimo kod Cezara, najčešće su prevedene vremenskom rečenicom. Možda se na nekim mjestima moglo izbjeći nagomilavanje veznika *kad* i tih rečenica. Težeći najviše za jasnoćom i ležernošću, i zanemarujući ponekad ritam i unutrašnju strukturu Cezarove rečenice, prevodilac je uspio prenijeti izražajnim sredstvima i mogućnostima hrvatskog jezika jasan i sažet Cezarov stil. Čitalac će osjetiti razliku u stilu. Komentarâ o galskom i građanskom ratu i ostalih triju spisa. U njima se samo nižu događaji, ponekad i manje važne činjenice bez logične povezanosti, dok je u spisima koji su zaista Cezarovi takva povezanost jedna od važnih osobina.

Iza prva dva komentara nalaze se napomene (str. 199 i 319). U njima su poblize objašnjeni neki događaji, odnosno ličnosti i navedeni podaci koji pomažu da se tekst lakše prati. Složene su prema pojedinim knjigama i glavama, ali se u samom tekstu ne ukazuje što čitalac može naći u napomenama, pa će ove veoma korisne i dobro sastavljene informacije možda ostati neupotrebljene, što bi bila velika

štetna. Trebalo je odgovarajućim brojevima povezati riječi u tekstu i objašnjenja u napomenama.

Nakon tekstova, tj. prijevoda svih pet spisa s napomenama, slijedi pogovor o Gaju Juliju Cezaru (str. 435) u kojem Ton Smerdel upozna je čitaoca s tom zanimljivom ličnošću. Veoma je korisno što su navedene i misli antičkih pisaca o Cezaru (Ciceronove i Kvintilijanove) i stavovi kasnijih povjesničara i klasičnih filologa.

Na str. 443 nalazi se popis literature o Cezaru i njegovu životu. Nisu navedena samo naučna djela nego i djela pisaca koji su, ponese ni Cezarovom ličnošću, pisali svoja izvorna djela (Shakespeare, Voltaire i dr.).

Na str. 444 navodi se popis izdanja koja su poslužila T. Smerdelu pri prevođenju i popis kratica za citiranje Cezarovih djela. Slijedi tumač (str. 445) — abecednim redom protumačena su vlastita imena koja susrećemo u spisima, zatim brojni geografski pojmovi i ostali potrebni podaci. Jedinice su obrađene opširno, savjesno i mnogo će pomoći čitaocu.

Pri prevođenju vlastitih imena prevodilac se nastojao držati principa da se kao baza uzme čista osnova riječi, tako je Vercingetorig, Orgetorig (Cingetorigs na str. 202 vjerojatno je greška). Isto je tako i s imenima raznih galskih i germanskih plemena, napr. Aulerci (Aulerci), Karnuti (Carnutes), Nervi (Nervii) umjesto dosad uvriježenih imena: Aulercani, Karnučani, Nervljani, kako nalazimo u prijevodu K. Raca i u Žepićevu Latinsko-hrvatskom rječniku (Školska knjiga 1972. priredio prof. Veljko Gortan). Težnja da se riječi grade od čiste osnove posve je opravdana, međutim trebalo bi onda dosljedno provesti taj princip kod svih imena plemenâ. Ostalo je, naime, Heduanici (Haedui), Helvecani (Helvetii), Numidani (Numides) i dr. Ima i malih nedosljednosti u transkribiranju latinskog „s“ između dva vokala u našem jeziku, napr. Luzitanija (Lusitania), ali Pison (Piso), Kokosati (Cocosates).

Knjiga je ukusno opremljena, osim omotnice nema nikakvog likovnog materijala, što je možda nedostatak, jer bi koja slika ili geografska karta omogućila čitaocu da preglednije prati Cezarovo kretanje i pomogla da se ne izgubi u mnoštvu geografskih pojmova.

Ovo izdanje treba svakako najtoplije pozdraviti jer svojom cjelovitošću, preglednošću i jasnoćom, te bogatstvom objašnjenja i podataka predstavlja knjigu koja može zainteresirati i širi krug čitalaca.

Olja Perić, Zagreb

ILIRET DHE ILIRIA TE AUTORET ANTIKE, Tiranë, 1965. 591 str. + 2 karte.

Iliri i Ilirija kod antičkih autora u izdanju Državnog univerziteta u Tirani (Institut za historiju i filologiju) obuhvaća prvi dio „izabranih izvora o historiji Albanije“, gdje su prevedeni oni pasusi grčkih i rimskih autora koji spominju direktno ili indirektno ilirska plemena i Iliriju (u predgovoru se ne precizira geografski položaj ondašnje Ilirije), sa raznih gledišta. Imena prevodilaca ovih pasusa se ne spominju direktno, ali u predgovoru redakcije se izražava zahvalnost za pomoć u prevođenju Sotiru Papahristu, Stefanu Priftiju, Henriku Lacaj i dr., koji su inače svoje prevodilačke sposobnosti za klasične jezike pokazali prevodeći na albanski i druga djela grčkih i rimskih autora.

U ovom djelu su grčki i rimski pisci koji pišu o Ilirima raspoređeni hronološki. O svakom se piscu daje najprije kratak životopis, njegov značaj u grčkoj odnosno rimskoj književnosti kao i njegov doprinos za izučavanje najranije historije Albanije odnosno Ilira i Ilirije, i onda slede pasusi njegovih djela, gdje se govori o Ilirima.